
PERCEPCIJA IN RAZUMEVANJE TOLMAČENJA V SLOVENSKI ZNAKOVNI JEZIK PRI GLUHIH IN NAGLUŠNIH DIJAKIH

Prispevek opisuje študijo, opravljeno na Zavodu za gluhe in naglušne Ljubljana, ki ugotavlja stopnjo razumevanja pri dijakih, ki pouk spremljajo prek tolmačenja v slovenski znakovni jezik, ter njihova stališča do tolmačenja v povezavi s tolmaškim slogom. Rezultati kažejo, da dijaki v povprečju dosegajo manj kot polovično stopnjo razumevanja pretolmačene vsebine, medtem ko v okviru študije ni bilo mogoče jasno razlikovati med uporabljenimi slogi tolmačenja. Analiza dijaških stališč razkriva nekatere njihove preference glede posameznih tolmaških prvin. Ker sorodnih raziskav pri nas še ni bilo, študija odpira pomembna vprašanja glede izobraževanja gluhe in naglušne populacije.

Ključne besede: gluhi in naglušni dijaki, tolmačenje v slovenski znakovni jezik, razumevanje tolmačenja, tolmaški slog, stališča in preference glede tolmačenja v znakovni jezik

1 Uvod

Članek predstavlja pilotno študijo razumevanja učne snovi pri gluhih in naglušnih dijakih, ki pouk spremljajo preko šolskega tolmača slovenskega znakovnega jezika (SZJ). Študija je bila izvedena med dijaki v poklicno-tehničnem in srednje strokovnem izobraževanju Zavoda za gluhe in naglušne Ljubljana (ZGNL).

Doslej pri nas še ni bilo sistematičnih študij, ki bi preverjale uspešnost in učinkovitost tolmačenja v šolskem okolju. Sorodne raziskave iz tujine med drugim kažejo, da na uspešnost komunikacije lahko vplivajo različni dejavniki, kot so uporabljeni slog tolmačenja, navajenost ciljne populacije na osebo, ki tolmači, pa tudi pričakovanja in stališča vseh udeležencev v tolmaški situaciji (Napier in Barker 2004; Napier in Rohan 2007; Napier 2011). Osnovni cilj pričujoče študije je raziskati, kako dobro gluhi in naglušni dijaki razumejo učno snov, do katere dostopajo s pomočjo tolmačenja.

Pri tem nas zanima tudi morebitna povezava s slogom tolmačenja v znakovni jezik (ZJ), pa tudi preference, stališča in pričakovanja gluhih in naglušnih dijakov glede tolmačenja. Izhajamo iz domneve, da gluhi in naglušni v učnih situacijah, ki vključujejo tolmačenje v ZJ, niso deležni celovite informacije oziroma je njihovo razumevanje podane snovi iz različnih razlogov okrnjeno.

Prispevek v nadaljevanju oriše izobraževalno situacijo gluhih in naglušnih v Sloveniji, predvsem na ZGNL, ki je edina slovenska ustanova s sistematičnim vključevanjem ZJ v izobraževalni proces na osnovno- in srednješolski stopnji. V tretjem razdelku predstavimo relevantne tuje raziskave, četrti in peti razdelek pa predstavljata rezultate pilotne študije. Prispevek sklenemo s sklepnimi ugotovitvami in predlogi za nadaljnje delo.

2 Opis problematike izobraževanja gluhih in naglušnih

Zadnje čase se precej zmanjšuje število gluhih in naglušnih otrok in mladostnikov v ZGNL, kar posledično vpliva na velikost slovenske gluhe skupnosti, ki ima svoj jezik, identiteto, kulturo in zgodovino. Vzrok za manjšanje števila gluhih otrok v ZGNL je medicinski, kajti v zadnjih letih se povečuje uporaba polžkovnega vsadka pri gluhih otrocih v zgodnjem obdobju njihovega življenja, s čimer se sluh delno rekonstruira in se ti otroci pogosteje vključijo v običajne šole.

Tolmačenje v SZJ pri pouku v ZGNL se uporablja predvsem zato, da se informacije podajajo na način, ki je bolj dostopen gluhim in naglušnim, pri tem pa so okoliščine različne: večina gluhih in naglušnih je vključena v kombinirane razrede gluhih in slišočih, v katerih učitelj ne more kretati in govoriti hkrati; poleg tega so novi učitelji brez znanja SZJ, prav tako tudi zunanji sodelavci in učitelji, ki nadomeščajo zaradi daljše odsotnosti sodelavk/sodelavcev, kot sta porodniška in daljša bolniška. Pouk tako izvaja slišoči učitelj v slovenščini, vsebina pa se simultano tolmači v SZJ.

Po veljavnih smernicah¹ za izvajanje izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami, ki jih je za področje gluhotе in naglušnosti pripravila Alenka Levec, so za potrebe izobraževanja oblikovane naslednje definicije:

Gluh dijak ima najtežjo izgubo sluha, pri kateri ojačitev zvoka ne koristi. Povprečna izguba sluha je 91 decibelov in več. Glede na gluhoto se razlikuje: otroke z najtežjo (91 dB in več) in otroke s popolno izgubo sluha. Naglušen dijak ima povprečno izgubo sluha manj kot 91 decibelov in ima resne težave pri poslušanju govora in pri govorni komunikaciji. Naglušnost pomeni zoženje slušnega polja in otežuje sporazumevanje s pomočjo govora. Glede na naglušnost se razlikuje: otroke z lažjo (26–40 dB), zmerno

¹ Definicija o gluhoti in naglušnosti in opisi problematike – gl. spletno stran Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport, Srednješolski izobraževalni programi: Navodila za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo: <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2015/programi/media/pdf/smernice/Navodila_za_prilagojeno_izvajanje_programa_SS.pdf>. (Dostop 26. 1. 2016.)

(41–55 dB), težjo (56–70 dB) in težko (71–90dB) izgubo sluha. /.../ Gluhi in naglušni imajo težave na področju razumevanja in uporabe jezika, gradnje besednega zaklada in s tem povezanih jezikovnih funkcij ter sprejemanjem informacij iz okolja.

Gluha oseba si besedni zaklad gradi po »umetni poti« – preko odčitavanja z ustnic sogovornika (odgledovanje), pisane besede in kretnje, naglušni pa tudi s pomočjo sluha. Posledica teh dejstev je skromnejši jezikovni in besedni zaklad, ki ga ne smemo primerjati z besednim zakladom polnočutnih vrstnikov. Največja odstopanja od polnočutnih vrstnikov se kažejo v primerih, ko mora mladostnik izraziti svojo domišljijo – npr. pri pisanju esejev.

Slovenski znakovni jezik (SZJ) je vizualni jezik sporazumevanja za gluhe in temelji na uporabi rok, mimike obraza, oči in ustnic ter gibanju telesa.² SZJ je samostojen jezik in enakovreden vsem drugim jezikom, od slovenščine se razlikuje v vseh temeljnih jezikovnih prvinah, kot so skladnja, oblikoslovna in besedotvorna pravila ipd., zato se ne uporablja hkrati z govorno slovenščino. SZJ v glavnem uporabljajo odrasli gluhi, sliščeči otroci gluhih staršev in gluhi otroci (Podboršek in Krajnc 2006). SZJ je del kulture skupnosti gluhih, s katerim se gluhi identificirajo, in se deduje, kajti brez lastnega jezika ni lastne identifikacije (Rezar 2001; po Gradišnik 2014).

Poleg pravega znakovnega jezika so se v izobraževanju gluhih razvili še različni znakovni sistemi, ki so povezani z govornim jezikom oziroma se uporabljajo kot kombinacija kretenj in govornega jezika. Ta sistem so uporabljali sliščeči učitelji, starši in drugi, ki so se sporazumevali z gluhi. Na Slovenskem obstajata dva znakovna sistema, in sicer slovenščina v kretnjah (znakovno podprti slovenski jezik, ang. *Sign Supported Speech* ali *Signing Exact Slovene*; Gradišnik 2014) in dobesedno prevajanje iz slovenščine. Slovenščina v kretnjah (SLK) je kombinacija prvin SZJ in govorne slovenščine, ki se kreta v besednem redu slovenščine, brez označevanja končnic. Lahko se uporablja hkrati z govorno slovenščino in še s prstno abecedo za črkovanje posameznih besed. SLK zelo razširjeno uporabljajo tolmači slovenskega znakovnega jezika, predvsem v javnih situacijah (mediji, različne prireditve in podobno). Dobesednega prevajanja gluhi ne uporabljajo oziroma ga uporabljajo zelo redko (Podboršek in Krajnc 2006).

Podobne oblike znakovnih jezikov, ki sledijo skladenjski podobi govornega jezika okolja, obstajajo tudi v drugih jezikovnih skupnostih. V nadaljevanju omenjamo nekaj tujih raziskav, ki se ukvarjajo z raziskovanjem razmerja med »pravim« znakovnim jezikom ter govornim jezikom, ki je dobesedno prenešen v kretnje. Raziskave kažejo, da tako gluhi kot tolmači uporabljajo oboje, odvisno od komunikacijske situacije, in da razlika med tema dvema oblikama ni vedno povsem jasna.

SZJ je kot samostojni jezik uradno priznan od leta 2002 naprej, ko je bil sprejet *Zakon o uporabi slovenskega znakovnega jezika* (ZUSZJ). Zakon gluhih med drugim zagotavlja pravico do tolmačev SZJ v javnih in zasebnih sferah, kar

² Definicija je prevzeta s spletne strani Zveze društev gluhih in naglušnih Slovenije: <<http://www.zveza-gns.si/slovar-slovenskega-znakovnega-jezika/kaj-je-znakovni-jezik/>>. (Dostop 11. 9. 2015.)

vključuje tudi izobraževanje. Vendar pa 11. člen ZUSZJ ne govori o tem, kako udeležati pravico gluhega uporabnika do tolmača za ZJ v izobraževanju, zato se v praksi pogosto dogaja, da srednje šole in fakultete v Sloveniji zakonska določila glede zagotovitve in financiranja stroškov tolmačenja v ZJ v učnem procesu zelo različno interpretirajo. Gluhim dijakom in študentom zatorej brezplačno tolmačenje v znakovni jezik ni brezpogojno zagotovljeno, ampak se gluhi uporabniki srečujejo z različnimi omejitvami glede števila in trajanja tolmaških storitev. Tako se pogosto zgodi, da gluhi ne more spremljati učne ure oziroma predavanja, zato izpade iz izobraževalnega programa, ki ga je sam izbral (Kulovec 2014). Kljub sprejetju *Zakona o uporabi slovenskega znakovnega jezika (ZUSZJ)*, je splošna izobrazbena raven večine gluhih v Sloveniji vse prej kot zavirljiva prav zaradi omejitev pri uporabi tolmaških storitev, domnevno pa tudi zaradi njihove slabše jezikovne kompetence tako v SZJ kot v slovenščini. Sodeč po tujih raziskavah ima namreč okrog 90 % gluhih otrok sliščeče starše, v takšnih družinah pa se otroci ZJ ne morejo naučiti od staršev in je njihov jezikovni razvoj zakasnen (prim. Vaccari in Marschark 1997).

Pred potrditvijo ZUSZJ je Ministrstvo RS za šolstvo in šport v šolskem letu 1999/2000 v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo in Centrom RS za poklicno izobraževanje preko javnega natečaja na srednji in poklicni šoli ZGNL izvedlo inovacijski projekt Šolski tolmač. Namen projekta je bil, da naj bi šolski tolmač omogočil sporazumevanje med učiteljem-naročnikom in gluhih/naglušnimi dijaki – uporabniki SZJ. Šolski tolmač je usposobljen tolmač s certifikatom za SZJ, ki mu ga izda Združenje tolmačev SZJ po pooblastilu Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Projekt je izpostavil določene cilje šolskega tolmačenja med učno uro, in sicer (Podboršek in Sikošek 2000):

- gluhi dijaki naj bi s pomočjo tolmačenja v SZJ usvojili določeno učno snov v enaki meri kot njihovi sliščeči vrstniki,
- ob tolmačenju zapletenejših izrazov in pojmov naj bi gluhi dijaki širili svoj besedni zaklad slovenskega jezika ter s tem povečevali znanje slovenščine in dvignili nivo opismenjenosti,
- šolski tolmači bodo s tolmačenjem v SZJ podajali učno snov dijakom na njim najbolj sprejemljiv način in jim tako omogočili kreativnejše sodelovanje pri pouku,
- učitelj bo dobil neposredno povratno informacijo glede razumljivosti snovi in bo lahko učno snov še obogatil z dodatnimi informacijami.

Po enoletni uporabi šolskega tolmačenja pri različnih predmetih na srednji šoli so ugotovili, da:

- sliščeči pedagogi na ZGNL bolj ali manj uporabljajo SZJ kot drugi jezik, kar pomeni, da se v njem ne morejo celostno izražati, s tem pa je okrnjena količina jezikovno-vsebinskih informacij določene učne snovi. S pomočjo šolskega tolmača se ta ovira premaga,

- šolski tolmač omogoča, da gluhi dijaki oba jezika (slovenski jezik in SZJ) doživljajo kot samostojna in enakovredna jezika,
- gluhi dijaki z uporabo tolmačenja tako razvijejo svojo jezikovno zavest (metalingvistično ozaveščenost) in s tem še kulturno identiteto gluhe skupnosti,
- šolski tolmač omogoča bolj tekoče ure (brez zatikanja), večjo zgoščenost informacij in povečan obseg učne snovi, razbremenitev učitelja, večjo razumljivost za gluhe dijake, se pravi, da si pridobijo popolnejšo informacijo, primerljivo s tisto, ki so je deležni slišišči dijaki,
- tolmačenje ni potrebno pri vajah, ponavljanju in utrjevanju snovi.

Zgornje ugotovitve so temeljile zgolj na praktičnih izkušnjah šolskih tolmačev in učiteljev s tolmačenjem določene učne snovi v razredu na srednji šoli v ZGNL.

Projekt Šolski tolmač se ni nadaljeval v naslednje šolsko leto, temveč se je šolski tolmač na ZGNL vključil v okvir vsakoletne najave sistemizacije delovnih mest za enega in pol tolmača na šolsko leto, ki jo potrjuje Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport RS kot financer. ZGNL je edina ustanova v Sloveniji, kjer se sistematično uporablja šolski tolmač s certifikatom Nacionalne poklicne kvalifikacije preko Zavoda Združenja tolmačev za SZJ, občasno pa se tolmačenje v SZJ uporablja tudi v drugih šolah.

Prav v izobraževalnih institucijah, v katere so vključeni gluhi in naglušni na Slovenskem, še ni zaslediti nobenih teoretičnih niti praktičnih podlag za raziskave sloga tolmačenja v znakovni jezik (ZJ), preference dijakov in njihovega razumevanja pretolmačene vsebine v ZJ v izobraževalnem procesu. Dolgoletne pedagoške izkušnje na ZGNL ene od avtoric prispevka ne potrjujejo ugotovitev poskusnega projekta Šolski tolmač, kar predstavlja motivacijo za pričujočo raziskavo percepcije in razumevanja vsebine pretolmačenega besedila pri dijakih.

Pri empiričnem delu študije tako izhajamo iz osnovne hipoteze glede razumevanja vsebine pretolmačenega besedila v ZJ v učnem procesu v povezavi s slogom tolmačenja v ZJ in preferenco dijakov, in sicer predvidevamo, da bodo gluhi in naglušni dijaki bolje razumeli informacije, tolmačene v SZJ, oziroma da bodo bolje razumeli tisti slog tolmačenja, ki je bližje njihovi preferenci.

3 Pregled sorodnih raziskav

Z vprašanji, povezanimi s tolmačenjem v znakovni jezik v izobraževalnih kontekstih, se je znanstveno ukvarjalo nekaj različnih avtorjev po svetu. Študije izhajajo iz ameriškega, avstralskega in britanskega okolja, raziskujejo pa različne vidike tolmačenja na različnih stopnjah izobraževanja. V nadaljevanju predstavljamo raziskave, ki so najbližje obravnavani problematiki.

Rachel Locker (1990) se ukvarja z analizo tolmaških napak in njihovim vplivom na razumevanje ameriških gluhih študentov. V ameriškem univerzitetnem okolju se je uveljavil način tolmačenja, ki angleško govorno besedilo z uporabo kretenj ameriškega znakovnega jezika (ASL) prenaša v znakovni jezik, a se pri tem močno naslanja na skladenjske in slovnične lastnosti angleščine; tak slog Lockerjeva poimenuje transliteracija. V svoji raziskavi ugotavlja, ali izobrazba oz. poznavanje teme pri tolmaču vpliva na število tolmaških napak in posledično na razumevanje gluhih slušateljev; ali so vzroki za napake bolj v tolmačem (ne)razumevanju izvirnika ali v nezmožnosti najti pravo krettnjo v pretolmačenem besedilu; ali ozadje študentov (kompetenca ameriškega znakovnega jezika (ASL) in zgodovina šolanja) vpliva na njihove preference glede sloga tolmačenja. Študija Lockerjeve odkrije precejšnje število pomenskih napak pri treh od šestih analiziranih tolmačev, avtorica pa sklepa, da je osnovni problem v prenizki izobrazbi tolmačev za visokošolske vsebine in v nezadostnem poznavanju področja.

Z vprašanji sloga tolmačenja ZJ, preferenc uporabnikov in vpliva na razumevanje gluhih študentov z različnimi ozadji sta se ukvarjali Napier in Barker (2004) na avstralski univerzi. Napier je raziskovala slog tolmačenja v ZJ in preference v predavalnicah in ugotovila, da tolmači ZJ ves čas »preklaplajo« med dobesednim in »prostim/svobodnim« tolmačenjem vsebine. Na koncu sta avtorici zaključili, da je dobesedno tolmačenje bolj primerno za univerzitetno okolje, saj večina gluhih študentov meni, da pri njem vsebino pretolmačenega besedila, vključno z novimi termini, razume v obsegu okoli 80 odstotkov, pri ostalih 20 odstotkih pa nerazumevanje pripisuje svoji lastni zmanjšani koncentraciji. Njihova pričakovanja glede tolmačenja v ZJ na univerzi so, da mora tolmač ZJ dobro poznati področje, na katerem tolmači in mora imeti univerzitetno izobrazbo, kar potrjuje ugotovitev Lockerjeve o izobrazbi tolmačev ZJ na univerzitetnem področju.

Kasneje sta Napier in Rohan (2007) preučili mnoge študije o storitvah in kompetencah tolmačev ZJ, vendar sta našli zelo malo prispevkov z vidika gluhih uporabnikov. Eden redkih je denimo članek Angele Stratiy (2005), ki opisuje nekatere komunikacijske kratke stike, do katerih prihaja med gluhi in tolmači. Predvsem poudarja pomen razumevanja kulturne identitete gluhe skupnosti, obenem pa tudi njene kulturne in jezikovne raznolikosti. Omenja tudi pogosto opažen, a zelo neprijeten pojav, ko tolmač gluho osebo podcenjuje in z njo komunicira na neprimerno poenostavljeni stopnji.

Napier in Rohan (2007) se v nadaljevanju s stališči in pričakovanji gluhih uporabnikov o tolmačenju ZJ in tolmačih ukvarjata bolj sistematično ter skušata identificirati dejavnike, ki odločilno vplivajo na razumevanje pretolmačenega konteksta v različnih situacijah. Stališča in pričakovanja razvrščata v opisne kategorije, kot so izbor tolmača, izkušnje s tolmači, razumevanje tolmača glede na izbor (če gluhi ni izbral tolmača, ga slabše razume kot gluhi, ki ga je sam izbral), akreditacija, profesionalnost ali paraprofesionalnost tolmača, doslednost pri uporabi kretnej, počutje in zadovoljstvo gluhih v tolmaški situaciji in kakovost tolmačenja.

Napier (2011) v kasnejši študiji raziskovanje stališč in pričakovanj razširi na tri skupine uporabnikov ZJ, in sicer gluhih, tolmačev ZJ in drugih slišočih uporabnikov ZJ v Avstraliji. Izpostavi pojem zaupanja med tolmači in uporabniki ZJ, ki je ključen v odnosu med njimi in bistveno vpliva na razumevanje in počutje gluhih uporabnikov. V svoji analizi opredeli tematske elemente, kot so stališče, znanje, razumevanje, potreba, profesionalnost in jezik, in vsebinske elemente, ki so povezani s tematskimi in jih bolj podrobno opisuje glede na izražena pričakovanja posamezne skupine uporabnikov ZJ. Rezultati analize obeh vidikov kažejo prednosti in pomanjkljivosti storitev tolmačev ZJ. Slišočji uporabniki ZJ kot prednost omenijo lažjo komunikacijo z gluhih, kot pomanjkljivost pa nakažejo na to, da se morajo najprej navaditi na tolmača ZJ, nimajo očesnega stika z gluho osebo in da potrebujejo več časa za vzpostavitev stika s tolmačem. Tolmači ZJ ocenjujejo svoje delo kot zanimivo in koristno za povezovanje z ljudmi, vendar pri tem nimajo občutka varnosti zaradi nepredvidljivosti, številnih potovanj, stresa, premajhnega razumevanja gluhe skupnosti in dilem glede primerne sloga tolmačenja.

Omeniti velja še študijo Kurz in Langer (2004), ki se osredotoča na analizo prednosti in slabosti integracije/inkluzije ameriških gluhih in naglušnih študentov z različnimi ozadji v običajne šole s pomočjo tolmača ZJ, kar primerjata s segregiranim šolanjem (šolanjem v posebni šoli/na zavodu). Med drugim se ukvarjata z vprašanji, kakšna stališča do tolmačenja imajo različni vključeni akterji (starši, učitelji, gluhi/naglušni študenti, tolmači ZJ in koordinatorji, ki priskrbijo gluhih tolmače ZJ) pri izobraževanju v integraciji; kaj vpliva na razumevanje pretolmačenega besedila pri gluhih in naglušnih v izobraževalnem procesu; kakšna pričakovanja in želje imajo ti študenti in njihovi učitelji glede tolmača ZJ v primerjavi z zapisovalcem v razredu; in kakšne so specifične tolmačenja predavanj v primerjavi s skupinskim delom.

Kljub temu, da omenjene raziskave v veliki meri slonijo na težko merljivih in subjektivnih stališčih različnih udeležencev procesa tolmačenja v ZJ v izobraževalnih okoljih, razkrivajo številne pasti in težave, ki jih zaznavamo tudi v slovenskem prostoru, a doslej še niso bile podrobneje raziskane. Naša raziskava se metodološko delno opira na spoznanja Napier in Rohan (2007), saj pri zasnovi vprašalnika za dijake o preferencah v zvezi s tolmačenjem izhajamo iz njihovih vsebinskih sklopov, ki smo jih prilagodili. Po drugi strani se v pričujoči raziskavi omejujemo zgolj na pričakovanja in stališča dijakov, ne raziskujemo pa stališč tolmačev in drugih udeležencev učne situacije.

4 Opis gradiva in metoda dela

Kot smo nakazali že v uvodu, je glavni cilj predstavljene študije raziskati različne vidike tolmačenja v SZJ v šolskem okolju ZGNL, pri čemer nas predvsem zanimata razumevanje dijakov, morebitna povezava stopnje razumevanja z uporabljenim tolmaškim slogom in stališča dijakov do tolmačenja.

Vzorec zajema šest gluhih dijakov in enega naglušnega (5 fantov in 2 dekleti), vsi dijaki se šolajo v 4. ali 5. letniku poklicno-strokovno srednjega izobraževanja na srednji šoli v ZGNL in so uporabniki SZJ. Skupina je heterogena po komunikacijskih, jezikovnih sposobnostih in stopnji izgube sluha. Od začetka šolanja so se vsi sodelujoči naučili SZJ tudi v neformalni komunikaciji s svojimi vrstniki in od starejših gluhih/naglušnih otrok in mladostnikov.

Gluhi dijaki izhajajo iz podobnih ozadij: vsi imajo sliščeče starše, vsi so se SZJ pričeli učiti ob prihodu v ZGNL na stopnji vrtca, prav tako so bili v času študije vsi stari med 21 in 23 let. Naglušni dijak se prav tako izobražuje v ZGNL od vrtca naprej in je od takrat v stiku s SZJ. Kljub temu so njegove jezikovne kompetence v slovenščini po vsej verjetnosti boljše od povsem gluhih dijakov; ta dijak vsebinske informacije verjetno prejema delno po slušni poti, delno pa prek odgledovanja in spremljanja tolmačenja v SZJ. Odločili smo se, da ga kljub temu vključimo v raziskavo, saj prav tako sodi med uporabnike SZJ, ob tem pa se zavedamo, da so njegovi rezultati razumevanja po vsej verjetnosti plod uporabe več komunikacijskih kanalov. Vsi dijaki so se strinjali s sodelovanjem in so podpisali soglasje o sodelovanju v raziskavi.

Poleg dijakov sta v raziskavo vključeni dve šolski tolmački SZJ s certifikatom, ki sta istočasno tolmačili govor učiteljice v SZJ med učno uro pri predmetu *Slovenski jezik* (SLJ). Učna ura je obravnavala Gogoljevo novelo *Plašč*. Obe tolmački sta bili med tolmačenjem v SZJ snemani vsaka s svojo kamero, zvočni zapis (učiteljičin govor) pa je bil naknadno za potrebe analize po zvočnem zapisu transkribiran s podnapisi. Dolžina posameznega posnetka je približno 16 minut in vsebuje več delov. Učna enota se prične z učiteljičinim pogovorom z dijaki v zvezi z njihovimi oblačili, sledi kratek opis pisateljevega motiva za pisanje novele in podajanje navodil za šolsko delo, v drugem delu učne enote pa učiteljica prebere izvirno besedilo novele ter na koncu poda še navodila za domače delo.

Celotno učno enoto sta pretolmačili dve tolmački, ki smo ju označili z A in B, ter njuno tolmačenje posneli z dvema videokamerama. Dijake smo razdelili v dve skupini, kjer je prva skupina za prvi del preskusa spremljala tolmačko A, za drugi del pa B, druga skupina pa za prvi del tolmačko B, za drugi del A. Pri preverjanju razumevanja učne snovi smo namreč želeli opazovati morebitni vpliv sloga tolmačenja in dijaških preferenc na uspešnost učenja. Tolmačka, ki jo je dijak spremljal za osrednji del besedila, je najbolj relevantna za razumevanje, zato se v spodnjih tabelah pri dijakih pojavlja oznaka te tolmačke (A oziroma B).

Po koncu preskusa smo izvedli preverjanje razumevanja vsebine učne enote. Seznam vprašanj za preverjanje razumevanja zajema šest vprašanj, povezanih z obravnavanim besedilom, ki jih je pripravila učiteljica slovenščine, vprašanja so navedena v prilogi. Ker so vsi dijaki v okviru eksperimenta spremljali obe tolmački, smo jih lahko intervjuvali tudi o vtisih in stališčih v zvezi s tolmaškim slogom, pričakovanji itd. Vprašalnik o njihovih vtisih in stališčih obsega štiri glavna vprašanja s podvprašanji, ki se nanašajo na slog tolmačenja v ZJ, stališča o

tolmačih ZJ in njihova pričakovanja. Pri oblikovanju teh vprašanj smo se naslanjali na kategorije stališč, ki sta jih opisali Napier in Rohan (2007). Tako oblikovana vprašanja smo prilagodili izkušnjam gluhih in naglušnih dijakov s tolmači ZJ in njihovem znanju o SZJ:

1. Kaj ti je všeč pri tolmačenju in kaj ne? Kakšna pričakovanja imaš? (Ta sklop vsebuje devet podvprašanj, ki se nanašajo na stališča o tolmačih ZJ in pričakovanja; gl. tabelo 7.)
2. Koliko razumeš tolmačenje učne snovi?
3. Ali ti je tolmačenje učne snovi v pomoč pri učenju?
4. V čem se razlikuje tolmačenje A od tolmačenja B? (Slog tolmačenja ZJ – dobessedni, »prosti« in preferenca.)

Dijaki so ocenili percepcijo/razumevanje učne snovi in tolmačenje kot pomoč pri učenju po ocenjevalni lestvici od 1 do 5, kjer 5 pomeni najboljše razumevanje.

Vsi so odgovarjali na vprašanja v obliki intervjuja v SZJ, pogovore smo posneli na video in jih kasneje analizirali. Njihove odgovore smo za potrebe analize transkribirali pod vsako vprašanje obeh vprašalnikov.

V naslednjem razdelku predstavljamo rezultate analize obeh vprašalnikov. Poleg vprašalnikov smo podrobno analizirali tudi posnetka obeh tolmačk, pri čemer so nas še posebej zanimala njune tolmaške strategije ter njihov morebitni vpliv na razumevanje in stališča dijakov.

5 Rezultati

V nadaljevanju predstavljamo rezultate obeh analiz, ki skušata odgovoriti najprej na vprašanje, v kolikšni meri gluhi in naglušni dijaki razumejo učno snov pri pouku slovenščine, do katere dostopajo prek tolmača znakovnega jezika, nato pa še na vprašanje, kako slog tolmačenja, tolmaške strategije in individualne preference gluhih uporabnikov vplivajo na uspešnost učnega procesa.

5.1 Kvantitativna analiza pretolmačenega besedila

Gluhi in naglušni dijaki so odgovorili na šest vsebinskih vprašanj o noveli *Plašč*, pretolmačeni v SZJ (gl. prilogo). Njihove odgovore smo snemali in jih označili (transkribirali) s pozitivnim DA, ki označuje razumevanje, negativnim NE, ki označuje nerazumevanje, in dvoumnim DA/NE, ker so bili njihovi odgovori pogosto zelo kratki in okrnjeni, oziroma niso bili povezani z vsebino pretolmačene novele in zato ne dajejo jasnega odgovora o razumevanju.

Tabela 1 prikazuje pravilnost odgovorov na posamezna vprašanja. Razvidno je večje število nepravilnih odgovorov, kar pomeni, da dijaki ne pri eni ne pri drugi tolmački pretolmačene vsebine ne razumejo v celoti. Razlika med nepravilnimi in dvoumnimi odgovori pri obeh tolmačkah je minimalna, večja pa je v številu pravilnih odgovorov pri tolmački B. Dijaki so najslabše odgovarjali na četrto vprašanje, pri katerem ni nobenega pravilnega odgovora.

Vprašanja/odgovori	Tolmačka A			Tolmačka B			Število dijakov
	DA	DA/NE	NE	DA	DA/NE	NE	
1.	0	1	2	1	1	2	7
2.	1	1	1	1	0	3	7
3.	0	1	2	1	1	2	7
4.	0	2	1	0	1	3	7
5.	0	1	2	2	1	1	7
6.	0	1	2	1	1	2	7
Vsota odgovorov	1	7	10	6	5	13	42

Tabela 1: Pravilnost odgovorov na vsebinska vprašanja

Iz **tabele 2** je prav tako razvidno večje skupno število napačno odgovorjenih vprašanj, opazna je tudi razlika pri pravilnih odgovorih med tolmačkama A in B. Razlike so tudi med dijaki, saj je najbolj pravilno odgovarjal naglušni dijak (7), ki ni dal nobenega povsem napačnega odgovora, eden od dijakov (4) pa je napačno odgovoril na vsa vprašanja. Posamezni dijaki, ki so dvoumno odgovorili na določena vprašanja, niso bili povsem prepričani, ali so razumeli vsebino pretolmačene novele.

Dijaki	Tolmačka	Odgovori			Število odgovorov
		DA	DA/NE	NE	
1. G (M)	A	0	2	4	6
2. G (Ž)	A	1	3	2	6
3. G (M)	A	0	2	4	6
4. G (M)	B	0	0	6	6
5. G (M)	B	2	1	3	6
6. G (Ž)	B	0	2	4	6
7. N (M)	B	4	2	0	6
Vsota		7	12	23	42

Tabela 2: Število pravilnih, napačnih in dvoumnih odgovorov posameznih dijakov

Naglušni dijak (7) in eden od gluhih (5) sta pravilno odgovorila na največ vprašanj v zvezi s pretolmačeno novelo, oba sta spremljala tolmačko B.

5.2 Slog tolmačenja v ZJ in preference

Analiza posnetkov obeh tolmačk je pokazala, da nobena od njiju ni dosledno uporabljala le enega sloga, temveč sta tolmačili v kombinaciji oziroma s preklapljanjem med dobesednim (SLK) in prostim/svobodnim (SZJ) slogom. Kljub temu, da torej na to vprašanje ni bilo moč pričakovati enoznačnega odgovora, smo dijakom zastavili niz vprašanj v zvezi s slogom, saj ta predstavljajo podlago za ugotavljanje preference. Vprašanja so bila zastavljena v obliki intervjuja v SZJ.

Najprej jim je bilo zastavljeno vprašanje: V čem se razlikuje tolmačenje A od tolmačenja B? Vprašanja niso takoj razumeli, zato so sledila podvprašanja, ki so dijakom pomagala razumeti, po čem jih sprašujemo. Dijake smo pozvali tudi, da se opredelijo, katera tolmačka jim je ljubša. **Tabela 3** povzema njihove odgovore, pri čemer prvi stolpec označuje dijaka, drugi vsebuje oznako tolmačke, ki je dijaku tolmačila osrednje besedilo, tretji in četrti stolpec vsebujeta dijakovo opredelitev sloga, če je bila podana, peti in šesti pa navajata splošno preferenco ter komentar.

Dijaki ³	Tolmačka	Dobesedno tolmačenje (SLK)	Svobodno/prosto tolmačenje (SZJ)	Preferenca tolmačenja	Komentar
1. G (M)	A	-	-	A	Tolmačko A bolje razume kot tolmačko B, ki bolj počasi kreta.
2. G (Ž)	A	0	1	B	Tolmačko B bolje razume, ker bolj počasi kreta kot tolmačka A.
3. G (M)	A	1	0	B	Tolmačko B bolj razume, ker tolmači na kratko, bolj počasi in si tako lažje zapomni učno snov kot pri tolmački A.
4. G (M)	B	-	-	A	Opazil je več pomensko spremenjenih kretenj, ki niso pogosto usklajene z izgovorjavo pri tolmački B, tolmačko A bolje razume kot B.
5. G (M)	B	-	-	A	Tolmačka A bolj jasno kreta kot tolmačka B in daje možnost dijaku, da jo lahko ustavi, če ne razume učne snovi.
6. G (Ž)	B	1	0	A	Tolmačka B tolmači v SLK, zato jo zelo težko razume, tolmačko A veliko bolje razume.
7. N (M)	B	-	-	A	Tolmački A daje prednost, ker bolj jasno in sproščeno tolmači kot tolmačka B.
Skupaj		2	1		

Tabela 3: Prepoznavanje sloga tolmačenja in preference dijakov

³ **Legenda:** G – gluhih, N – naglušnih, M – moški, Ž – ženski

Analiza kaže, da so le trije gluhi dijaki lahko določili slog tolmačenja v ZJ, in sicer, da tolmačka A tolmači v SLK in v SZJ, tolmačka B pa le v SLK (**tabela 3**). Ostali štirje dijaki se niso mogli opredeliti glede sloga tolmačenja. Samo ena dijakinja meni, da težje razume tolmačenje v SLK pri tolmački B.

Pet dijakov je dalo preferenco tolmački A, le dva pa tolmački B. Zanimivo je, da sta se dva dijaka (naglušni in gluhi) preferenčno opredelila za jasno in sproščeno tolmačenje pri tolmački A, čeprav sta osrednje besedilo spremljala pri B in oba pravilno odgovorila na skoraj vsa vprašanja. Ostali dijaki so pripisali boljšo oceno tolmački A kljub težavam z razumevanjem učne snovi.

5.3 Strategije tolmačenja v ZJ pri tolmačkah A in B

Pri nadaljnji analizi tolmačenja v ZJ smo želeli raziskati še najpogosteje uporabljane strategije tolmačenja obeh tolmačk, saj te lahko odločilno vplivajo na razumevanje in percepcijo pretolmačenega besedila pri gluhih in naglušnih dijakih.

Za analiziranje prevodnih in tolmaških premikov, do katerih neizogibno prihaja pri vsakem prenosu sporočila iz enega v drug naravni jezik, obstaja v prevodoslovni in tolmačeslovni teoriji več modelov. Za pričujočo raziskavo so še najbolj relevantne sorodne študije, ki preučujejo tolmačenje znakovnega jezika, zato smo se tu naslonili predvsem na dve sorodni raziskavi. Prva je analiza različnih tipov izpustov ter razlogov zanje, ki jo podrobno opisuje Napier (2004):

- zavestni strateški izpust, pri katerem se tolmač odloči, da bo namenoma izpustil določene informacije in s tem povečal učinkovitost tolmačenja,
- zavestni namerni izpust, do katerega pride, kadar tolmač bodisi določene leksikalne enote ni dobro razumel bodisi zanj ne najde ustreznice v ciljnem jeziku, vendar se tolmač izpusta zaveda,
- zavestni nenamerni izpust, kadar se tolmač zaveda izpusta, vendar ga ni namerno izbral; do tega pride predvsem pri zelo hitrem govorcu in tolmač ne uspe pretolmačiti vseh informacij,
- zavestni receptivni izpust, kadar pride do izgube dela pomena zaradi slabe slušne recepcije,
- nezavedni izpust, kadar je del sporočila izpuščen, vendar se tolmač tega ne zaveda niti se ne spominja, da bi slišal izpuščeno besedo ali besedno zvezo.

Drugo relevantno klasifikacijo opisuje Leeson (2005), ki se naslanja na nekatere tolmačeslovne raziskave (npr. Gile 1995; citirano po Leeson 2005) in za potrebe analize tolmačenja znakovnega jezika opredeli štiri glavne kategorije:

- strateški izpusti, kamor sodijo prve štiri od prej opisanih kategorij,
- strateške razširitve, kamor sodijo tudi morebitne razlage oz. eksplicitacije kulturno specifičnih izrazov,

- strateške substitucije, ki vključujejo zamenjavo specifične informacije z bolj splošnim izrazom, pa tudi druge prilagoditve, ki jih je tolmač primoran izvesti zaradi časovne omejitve,
- parafraze, ki pomenijo opisni prevod; do tega še največkrat pride v primerih, ko ciljni jezik nima neposredne ustreznice in je pomen treba prenesti s parafrazo.

V tukaj predstavljeni pilotni študiji smo opazovali vse zgoraj naštetе tolmaške strategije, in sicer izpust, substitucijo, razširitev/eksplicitacijo in parafrazo. Pretolmačeno besedilo obeh tolmačkov smo najprej transkribirali, nato pa vzporedno primerjali z izvirnim govornim besedilom. Številčni podatki o zabeleženih strategijah so povzeti v **tabeli 4**.

Osrednji del besedila <i>Plašč</i>	Tolmačka	
	A	B
Izpust	260	360
Substitucija	29	79
Razširitev/eksplicitacija	51	114
Parafraze	13	21

Tabela 4: Število izpustov, substitucij in razširitev/eksplicitacij, parafraz

V **tabelah 5** in **6** ponazarjamo razlike med tolmačkama pri izbiri tolmaških strategij med tolmačenjem izbranega odlomka novele *Plašč*.

Del izvirnega stavka	Pretolmačeni del stavka pri tolmačkah A in B	Strategija
Tako pa je »odslužil« –	<u>AMPAK IN</u>	<i>parafraza (izgovarjava + kretnja)</i> <i>izpust</i>
kot so govorili dovtipneži, njegovi tovariši	<u>KOT so NJEGOVI PRIJATELJI GOVORILI</u>	<i>substitucija + izpust</i>
	<u>NEKATERI GOVORILI TOVARIŠI</u>	<i>substitucija + izpust</i>
– gumb in našitek na uniformi,	<u>DOBIL SAMO GUMB uniformi – PLAŠČ</u>	<i>eksplicitacija + izpust + substitucija</i>
	<u>JAZ DOBIM PLAČO SAMO malo – POCENI</u>	<i>substitucija + parafraza + izpust</i>
»prislužil« pa hemoroide in	<u>PROBLEM s prebavo KAKANJE</u>	<i>parafraza + explicitacija</i> <i>izpust</i>
	<u>BOLEČINA v križu – HRBTENICA</u>	<i>substitucija</i>
trganje v križu.	<u>AMPAK VELIKO je SEDEL HRBTENICA BOLELA</u>	<i>parafraza + substitucija</i>

Tabela 5: Primerjava uporabe strategij med tolmačkama A in B pri tolmačenju istega dela besedila

Podčrtane velike tiskane črke so besede oziroma deli povedi, ki jih tolmačka pokreta in izgovarja istočasno/hkrati (simultano tolmačenje), podčrtane male tiskane besede so zgolj izgovorjene. Nepodčrtane besede pomenijo kretnje brez izgovarjave.

Iz **tabele 5** je razvidno, da sta obe tolmački uporabili različne, kompleksne strategije na določenih mestih iste povedi.

Izvirnik – govor učiteljice	Tako pa je »odslužil« – kot so govorili dovtipneži, njegovi tovariši – gumb in našitek na uniformi, »prislužil« pa hemoroide in trganje v križu.
Tolmačka A	<u>AMPAK IN KOT</u> so <u>NJEGOVI PRIJATELJI GOVORILI DOBIL SAMO GUMB</u> uniformi – <u>PLAŠČ PROBLEM</u> s prebavo <u>KAKANJE BOLEČINA</u> v križu – <u>HRBTENICA</u>
Tolmačka B	<u>NEKATERI GOVORILI TOVARIŠI JAZ DOBIM PLAČO SAMO</u> malo – <u>POCENI</u> <u>AMPAK VELIKO</u> je <u>SEDEL</u> <u>HRBTENICA BOLELA</u>

Tabela 6: Prikaz primera pretolmačene povedi pri tolmačkah A in B

Tolmačka A

Na začetku povedi je parafrazirala ***Tako pa je »odslužil«*** v AMPAK IN, v naslednjem delu povedi je pokretala KOT SO NJEGOVI PRIJATELJI GOVORILI namesto ***kot so govorili dovtipneži, njegovi tovariši*** in je izpustila ***dovtipneži***. V nadaljevanju je dodala DOBIL SAMO pred besedo GUMB (***gumb***), izpustila je del povedi ***in našitek na***, besedo ***uniformi*** je nadomestila z besedo PLAŠČ. Na koncu povedi je parafrazirala del »prislužil« pa hemoroide in v PROBLEM s prebavo, poleg tega je dodala še besedo KAKANJE in nadomestila del povedi ***trganje v križu*** z BOLEČINA v križu = HRBTENICA.

Tolmačka B

V prvem delu povedi je izpustila ***Tako pa je »odslužil«***, v naslednjem delu pa je pokretala NEKATERI GOVORILI namesto ***kot so govorili dovtipneži***, izpustila pa je besedo ***njegovi*** in je pokretala le besedo ***tovariši*** – TOVARIŠI. V naslednjem delu je izpustila ***gumb in*** in je parafrazirala besedo ***našitek*** v JAZ DOBIM PLAČO SAMO, v nadaljevanju je besedo ***malo*** nadomestila z besedo POCENI. Poleg tega je izpustila še dve besedi, in sicer ***na uniformi***. Na koncu je izpustila del povedi »prislužil« pa hemoroide in ter nadomestila parafraziran del stavka ***trganje v križu*** v AMPAK VELIKO je SEDEL in besedi HRBTENICA BOLELA.

Primer nazorno pokaže precejšnjo razliko pri uporabi tolmaškega sloga obeh tolmačk. V enem samem pretolmačenem stavku dejansko kaže vso kompleksnost uporabe strategij v tolmačenju in ogromne pomenske razlike, kar pa lahko vpliva na razumevanje gluhih/naglušnih dijakov. Postavlja se vprašanje, kateri dejavniki

odločilno vplivajo na tolmaški slog in zakaj. Po drugi strani se vprašamo, kako vse to vpliva na razumevanje gluhih/naglušnih dijakov glede na njihov leksikalni obseg (obseg besednega zaklada) in stopnjo metalingvistične zavesti.

Iz tu predstavljenih podatkov seveda ne moremo sklepati, katera tolmačka je pri izbiri strategij uspešnejša, niti jih ne moremo enoznačno povezati s stopnjo razumevanja pri dijakih. Prav tako naša raziskava ne obravnava kognitivnih procesov pri tolmačkah, ki so privedli do uporabe takšne ali drugačne strategije. Kljub temu pa precejšnje razlike med tolmačkama ponujajo tudi možnost razlage, da lahko veliko število izpuščenih in nenadomeščenih informacij v besedilu vpliva na končno sliko razumevanja.

5.4 Kvalitativna analiza stališč o vidikih tolmačenja in tolmačkah

Z vprašanji o posameznih vidikih tolmačenja smo želeli ugotoviti, kateri dejavniki vplivajo na preference dijakov glede tolmačenja. Vsakega dijaka posebej smo v znakovnem jeziku intervjuvali o njihovih vtisih v zvezi z obema tolmačkama, pri čemer smo osnovna vprašanja dopolnjevali s podvprašanji in, po potrebi, razlagami. Čeprav so dijaki naposled izrazili svoje preference, se je med intervjuji pokazala razmeroma nizka metalingvistična zavest pri dijakih, kar pomeni, da o tolmačenju kot sredstvu za dostopanje do informacij malo razmišljajo in posledično težje izražajo svoje preference.

Vidiki	Tolmačka A	Tolmačka B
Ročno črkovanje izrazov, za katere ni kretenj	enoročno črkovanje predvsem imen krajev	mešano – enkrat enoročno, drugič dvoročno; nenatačno in prehitro črkuje
Ročno črkovanje osebnega imena	uporablja dogovorjeno inicialko osebe v besedilu	vedno črkuje polno ime osebe v besedilu
Pomensko spremenjene kretnje	ni zaslediti	najdejo se pomensko spremenjene kretnje (katere, ni znano)
Tekoče podajanje	tekoče, naravno	trdo, zatikajoče in nepovezано, veliko izpušča
Mimika obraza	veliko uporablja	malo uporablja
Seznanjenost z vsebino učne snovi	je seznanjena	ni odgovora
Osebnostne lastnosti	prijetno in sproščeno kreta	resno in trdo kreta
Znanje/ usposobljenost za delo v tolmaški situaciji	je ustrezno usposobljena za tolmačenje v SZJ	ni odgovora
Občutek upoštevanosti	upoštevata pričakovanja dijakov v tolmaški situaciji	dijaki nimajo tega občutka

Tabela 7: Stališča gluhih in naglušnih dijakov o vidikih tolmačenja pri tolmačkah A in B

V **tabeli 7** se kaže velika variabilnost pri uporabi ročnega črkovanja pri obeh tolmačkah. Tolmačka A enoročno črkuje imena oseb in krajev in uporablja dogovorjeno inicialko osebe, ki se pogosto pojavlja v besedilu. Pri njej niso zasledili nobenih pomensko spremenjenih kretenj. Dijaki menijo, da tekoče podaja vsebino učne snovi in pri tem uporablja veliko mimike v primerjavi s tolmačko B.

Tolmačka B enkrat enoročno črkuje in drugič dvoročno, kar pomeni, da mešano črkuje, kadar ne pozna kretnje za kakšen izraz ali kadar se v besedilu pojavi polno ime osebe. Dva dijaka menita, da prehitro in nenatančno črkuje. Glede njene mimike obraza dva dijaka nista odgovorila, ostala dva pa menita, da je uporabila malo mimike. Pri njej dijaki niso znali povedati, katere kretnje so pomensko spremenjene.

Glede seznanjenosti z besedilom in usposobljenosti za delo v tolmaški situaciji se je tolmačka A prej pripravila na tolmačenje v SZJ z branjem besedila in je uporabila vse znanje, da je lahko bolj tekoče in jasno posredovala informacije gluhim dijakom. Pri tolmački B dijaki nimajo tega občutka.

5.5. Razumevanje pretolmačenega besedila

Iz **table 8** je razvidno, da gluhi in naglušni dijaki svoje razumevanje pretolmačenega besedila bolje ocenjujejo pri besedilu, ki ga je posredovala tolmačka A. Po lastni oceni so slabše razumeli pretolmačeno besedilo tolmačke B.

Dijaki so poslušali zgodbo preko tolmačenja v SZJ. Pri obnovi pretolmačenega besedila so samo trije dijaki jasno povedali, da pretolmačenega besedila ne razumejo in ga zato niso mogli samostojno obnoviti, ostali štirje pa niso odgovorili iz različnih razlogov, vsekakor pa samostojne obnove besedila ni zmoželi nihče od sodelujočih dijakov.

Na vprašanje, ali jim tolmačenje v SZJ pomaga pri učenju, so dijaki podali raznolike odgovore, nihče pa se ni opredelil za najvišjo oceno. Dijaka 4 in 6 sta podala najnižji oceni in svoje razumevanje ocenila z 2–3, kar se sklada z njunim slabim rezultatom pri vsebinskih vprašanjih.

Dijaki	Tolmačka	Razumevanje pretolmačenega besedila	Tolmačenje v SZJ kot pomoč pri učenju	Samostojna obnovev pretolmačenega besedila
1. G (M)	A	4	4	Ni razumel besedila v celoti.
2. G (Ž)	A	ni ocenila	3	Ni odgovorila.
3. G (M)	A	5	3	Ni odgovoril.
4. G (M)	B	2–3	1	Ni odgovoril.
5. G (M)	B	3	3	Meni, da mu tolmačenje ni jasno, zato ni mogel obnoviti besedila.
6. G (Ž)	B	2–3	2	Ni razumela pretolmačenega besedila, zato ga ni mogla povzeti.
7. N (M)	B	4	3	Ni odgovoril.

Tabela 8: Samoocena razumevanja pretolmačenega besedila pri gluhih in naglušnih dijakih

6 Razprava in interpretacija

Iz rezultatov raziskave izhaja, da gluhi in naglušni dijaki kljub tolmačenju slabo razumejo učno snov. Čeprav SZJ uporabljajo v vsakdanji komunikaciji med seboj, raziskava kaže, da imajo velike težave pri razumevanju pretolmačene učne snovi. Avtorici domnevava, da gre razloge za takšno situacijo iskati tudi v pomanjkljivostih izobraževalnega sistema, predvsem v premajhni pozornosti, ki jo učni program namenja obema jezikoma in razmerju med njima.

Na ZGNL se v prilagojenem izobraževalnem programu z enakovrednim oziroma nižjim izobrazbenim standardom od prvega do devetega razreda osnovne šole poučuje predmet komunikacija, v katerega je vključen tudi SZJ, po nekaj ur na teden. Na srednji šoli obstaja samostojni predmet SZJ v okviru odprtega kurikuluma v programu nižjega poklicnega izobraževanja in srednjega tehničnega in strokovnega izobraževanja ter srednjega poklicnega izobraževanja za vsak letnik po eno uro tedensko. Omenjena predmeta sta mnogo premalo za celostni jezikovni razvoj gluhega otroka in mladostnika (Kulovec 2014).

Osnovni namen pilotne študije je bil raziskati stopnjo razumevanja besedila, tolmačenega v znakovni jezik, v učnem procesu pri gluhih in naglušnih na srednji šoli v ZGNL. Pri tem so nas zanimale razlike med tolmaškimi slogi in uporabljenimi strategijami ter njihova morebitna povezava z razumevanjem. V povezavi z vplivi teh dejavnikov na razumevanje smo želeli raziskati še stališča in pričakovanja uporabnikov v zvezi s tolmačenjem v ZJ, na podlagi česar naj bi se razkrila stopnja metalingvistične/jezikovne zavesti gluhih in naglušnih, ki je zelo pomembna za njihovo uspešno splošno izobraževanje.

Po opravljeni analizi obeh vprašalnikov z intervjuji smo si najprej ogledali stopnjo razumevanja pretolmačenega besedila. Na podlagi pridobljenih odgovorov (količina informacij/odgovorov, ki so jih posredovali dijaki na podlagi šolskih vprašanj, je zelo skromna) večina dijakov ne doseže več kot polovične stopnje razumevanja vsebine besedila, in sicer pri obeh tolmačkah A in B.

Analiza tolmaških strategij je pokazala velike razlike med tolmačkama, predvsem pa je razvidno veliko pomensko razhajanje med njima ter precejšnje odstopanje od izvirnega besedila. Čeprav je predstavljeni primer morda ekstremen, saj gre za razmeroma zahtevno poved iz književnega besedila, lahko na podlagi analize zaključimo, da veliko število izpustov ter substitucij s splošnejšim besediščem vpliva na slabše razumevanje pretolmačene vsebine.

Pri analizi smo zasledili tudi večje razlike med tolmačkama A in B v načinu uporabe ročnega črkovanja in mimike obraza. Predvsem slednja pomembno vpliva na dojetje vsebine in tudi na počutje dijakov, ker se bolj osredotočijo na opazovanje obraza v komunikaciji.

Zanimiv rezultat je tudi, da dijaki na splošno menijo, da so bolje razumeli tolmačko A, čeprav je bilo več pravih odgovorov doseženih pri tolmački B, prav tako nekateri dijaki svoje razumevanje ocenjujejo razmeroma dobro, čeprav so na vprašanja odgovarjali slabo. Pričujoča študija ne more ponuditi celovitega odgovora na vprašanje, zakaj pride do tega razkoraka, saj so dejavniki, ki lahko vplivajo na razumevanje učne snovi, številni in kompleksni. Razmeroma pozitivna samoocena razumevanja je morda plod dejstva, da se gluhi v življenju pogosto znajdejo v situacijah, ko do jezikovnih sporočil dostopajo v nepopolni ali okrnjeni obliki, zato so navajeni o vsebini sklepati iz konteksta oziroma o njej ugibati. Za celovito razumevanje književnega besedila to očitno ne zadošča.

Glede seznanjenosti z besedilom in usposobljenosti za delo v tolmaški situaciji so mnenja deljena. Njihova pričakovanja glede osebnostnih lastnosti obeh tolmačk so bila bolj jasna, tolmačka A je bolj ugodno vplivala na počutje dijakov kot tolmačka B kljub nizki stopnji razumevanja pretolmačenega besedila.

7 Zaključek

Cilj šolskega tolmačenja na Zavodu za gluhe in naglušne v Ljubljani je omogočiti sporazumevanje in produktivno sodelovanje med slišočim učiteljem in gluhi/naglušnimi dijaki med učno uro. Ti dijaki naj bi enakovredno usvojili učno snov v primerjavi s slišočimi vrstniki, povečevali znanje slovenščine in s tem izboljšali opismenjenost. Tovrstno tolmačenje naj bi spodbujalo tudi razvoj jezikovne in metajezikovne zavesti ter kulturne identitete pri gluhih in naglušnih uporabnikih. Tako bi dijaki dojemali slovenski znakovni jezik in slovenski jezik kot samostojna in enakovredna jezika v izobraževalnem procesu (Podboršek in Sikošek 2000).

Rezultati analize kažejo številne težave pri razumevanju pretolmačene vsebine pri gluhih in naglušnih dijakih. Pri raziskavi preferenc dijakov se postavlja vprašanje, kako visoko metalingvistično zavest imajo dijaki glede uporabe jezika v komunikaciji, pa tudi v kolikšni meri ta vpliva na razumevanje vsebine pretolmačenega besedila, odgovarjanje na zastavljena vprašanja in opredelitev preferenc glede tolmačk. Pri analizi tolmaških strategij smo ugotovili precejšnje razlike med tolmačkama v številu izpustov, substitucij, eksplicitacij in parafraz. Čeprav je analizirano gradivo premalo obsežno, da bi lahko podali dokončne zaključke, se v njem zarisujejo vzroki za slabo razumevanje pretolmačenega besedila.

Na ta vprašanja bi bilo odgovore treba poiskati s sociolingvističnega, pa tudi kognitivnega in psihosocialnega vidika, kot so predhodne izkušnje uporabe tolmača znakovnega jezika; možnost izbire tolmača; poznavanje kulture gluhe skupnosti; identiteta gluhe osebe v skupnosti gluhih; norme in vrednote posameznika; nivo metalingvistične zavesti, začetek učenja jezika, jezikovni razvoj, usposobljenost tolmača in podobno (Napier 2004; Napier in Rohan 2007). Naša študija razkriva nezadostno razumevanje specifične gluhih in naglušnih v izobraževalnem procesu in opozarja na možne vzroke za njihov neizkoriščen učni potencial.

Predstavljene analize so pretežno opisne, saj zaradi majhnosti vzorca rezultatov ne moremo statistično obdelovati in jih posploševati na celotno populacijo gluhih in naglušnih v izobraževanju. Podrobneje bi bilo treba raziskati dejavnike, ki vplivajo na dojetje učne snovi preko tolmačenja v SZJ, obenem pa v celoten izobraževalni proces gluhih in naglušnih vnesti ustrezno zavest o (med)jezikovni kompetenci, saj ta pri dvojezični populaciji nedvomno vpliva na uspešnost učenja.

V letih 2011–2014 smo zgradili reprezentativni korpus SIGNOR, ki prvič omogoča korpusne raziskave in opis SZJ na podlagi avtentičnega in ročno označenega gradiva (Vintar in dr., 2012; 2014). Korpus SIGNOR je zbirka avtentično kretanih besedil iz različnih regij v Sloveniji in omogoča vpogled v njegove značilnosti, zato služi kot podlaga za jezikoslovne študije na leksikalni, skladenski in drugih ravneh SZJ (Vintar in dr., 2012). Obstoječi korpus bi bilo v prihodnosti nujno razširiti še z gradivom s področja izobraževanja na vseh nivojih in tako pripomoči h kvalitetnejšemu in uspešnejšemu učenju SZJ. Rešitev problema pri učenju znakovnega jezika kot prvega jezika gluhih pa vidimo predvsem v temeljiti prenovi učnega načrta za vse razrede na osnovni in srednji šoli v ZGNL.

Poleg tega je potrebna še ureditev podzakonskih aktov glede tolmačenja v znakovni jezik in dvojezičnosti v procesu izobraževanja gluhih, predvsem kako zagotoviti tolmačenje in njegovo financiranje ter dvojezično izobraževanje, ki naj bi bilo omogočeno po enotnih merilih za vse šole in fakultete v Sloveniji (Kulovec, 2014).

Drugi potencialni učinki nadaljnjih raziskav lahko omogočijo izboljšave na področju izobraževanja tolmačev za znakovni jezik v Sloveniji, pripomorejo pa tudi k splošnemu priznavanju slovenskega znakovnega jezika kot glavnega dela kulturne identitete gluhe skupnosti. V perspektivi bi si želeli izboljšati izobrazbo gluhih in naglušnih na vseh ravneh izobraževanja v Sloveniji in nadaljevati znanstvenoraziskovalno delo na področju slovenskega znakovnega jezika, ki se je šele dobro začelo.

Literatura

Gradišnik, Aleksandra, 2014: *Gluhi in naglušni v postopkih na sodiščih Republike Slovenije*. Magistrsko delo: Univerza v Mariboru.

Kaj je znakovni jezik? (Zveza društev gluhih in naglušnih Slovenije): <<http://www.zveza-gns.si/slovar-slovenskega-znakovnega-jezika/kaj-je-znakovni-jezik/>>. (Dostop 11. 9. 2015.)

Kulovec, Marjetka, 2014: Pomen znakovnega jezika v izobraževanju gluhih. *Iz sveta tišine* 35/11–12. 11.

Kurz, Kim Brown, in Langer, Elizabeth Caldwell, 2004: Student perspectives on educational interpreting: Twenty deaf and hard of hearing students offer insights and suggestions. Winston, E. A. (ur.): *Educational interpreting: How it can succeed*. Washington, DC: Gallaudet University Press. 9–47.

Leeson, Lorraine, 2005: Making the effort in simultaneous interpreting: Some considerations for signed language interpreters. Janzen, Terry (ur.): *Topics in Signed Language Interpreting: Theory and practice*. Edmonton, Canada: J. Benjamins. 51–68.

Locker, Rachel, 1990: Lexical equivalence in transliterating for deaf students in the university classroom: Two perspectives. *Issues in Applied Linguistics* 1/2. 167–195.

Napier, Jemina, in Barker, Roz, 2004: Accessing university education: Perceptions, preferences and expectations for interpreting by deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 9/2. 228–238.

Napier, Jemina, 2004: Interpreting omissions: A new perspective. *Interpreting* 6/2. 117–142.

Napier, Jemina, in Rohan, Meg, 2007: An invitation to dance: Deaf consumers' perceptions of signed language interpreters and interpreting. Metzger, M. & Fleetwood, E. (ur.): *Translation, Sociolinguistic, and Consumer Issues in Interpreting*. Washington, DC: Gallaudet University Press. 159–203.

Napier, Jemina, 2011: "It's not what they say but the way they say it." A content analysis of interpreter and consumer perceptions of signed language interpreting in Australia. *International Journal of the Sociology of Language* 207. 59–87.

Navodila za izvajanje izobraževalnih programov poklicnega in strokovnega izobraževanja s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo: <http://portal.mss.edus.si/msswww/programi2015/programi/media/pdf/smernice/Navodila_za_prilagojeno_izvajanje_programa_SS.pdf>. (Dostop 26. 1. 2016.)

Podboršek, Ljubica, in Sikošek, Edvard, 2000: Jezikoslovni pristop k učnim vsebinam v izobraževanju gluhih. *Cogito, strokovnoinformativni bilten* 6. 92–95.

Podboršek, Ljubica, in Krajnc, Katja, 2006: *Naučimo se kretati slovenskega znakovnega jezika 1*. Ljubljana: Zavod za gluhe in naglušne. 13–14.

Stratiy, Angela, 2005: Best practices in interpreting: A deaf community perspective. Janzen, Terry (ur.): *Topics in Signed Language Interpreting: Theory and practice*. Edmonton, Canada. 231–250.

Vaccari, Cristina, in Marschark, Marc, 1997: Communication between Parents and Deaf Children: Implications for Social-emotional Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 38/7. 793–801.

Vintar, Špela, Jerko, Boštjan, in Kulovec, Marjetka, 2012: Korpus slovenskega znakovnega jezika. Erjavec, T., in Žganec Gros, J. (ur.): *Zbornik Osme konference Jezikovne tehnologije*, 8. do 12. oktober 2012, Ljubljana. 203–206.

Vintar, Špela, Jerko, Boštjan, in Kulovec, Marjetka, 2014: Prvi leksikalni podatki o slovenskem znakovnem jeziku iz korpusa Signor. Erjavec, T., in Žganec Gros, J. (ur.): *Zbornik Devete konference Jezikovne tehnologije*, 9. do 10. oktober 2014, Ljubljana. 163–168.

Priloga 1: Seznam vprašanj v zvezi z učno snovjo
(novela *Plašč* N. V. Gogolja)

1. Kje in kaj je delal Akakij?
2. Ali je Akakij imel rad svoje delo? Ali je rad hodil v službo? Opiši njegov odnos do dela.
3. Kaj se je zgodilo, ko je Akakij dobil pomembnejše delo?
4. Kakšna je bila njegova zunanja podoba oziroma kakšen je bil njegov videz?
5. Ali Akakij spremlja svet okoli sebe? Ali se zanima za druge ljudi?
6. Povej še to, kaj je Akakij delal doma.